

Mikołaj Duś¹

Ustanowienie rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną – między ochroną dobra rodziny a naruszeniem interesów osób trzecich

Streszczenie:

Artykuł opisuje instytucję ustanowienia rozdzielności majątkowej w postępowaniu sądowym. Celem artykułu jest przedstawienie regulacji art. 52 kodeksu prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz jej wpływu na sytuację prawną małżonków. Ze względu na możliwość prowadzenia egzekucji wierzytelności z majątku wspólnego, szczególnie w sytuacji długotrwałej separacji faktycznej małżonków, rozdzielność majątkowa może zostać ustanowiona także z mocą wsteczną. W ten sposób składniki majątkowe przypadające z majątku wspólnego na małżonka dłużnika będą co do zasady wolne od egzekucji wierzyciela. Z tego powodu sąd obowiązany jest wziąć pod uwagę konieczność ochrony interesów majątkowych osób trzecich, które mogłyby zostać naruszone. W każdym wypadku, zgodnie z linią orzeczniczą Sądu Najwyższego, ustanowienie rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną powinno być stosowane jedynie w sytuacjach wyjątkowych i uzasadnionych ustawowym celem omawianej regulacji.

Słowa kluczowe: rozdzielność majątkowa, majątek małżeński, zobowiązania, wspólność majątkowa

1. Wprowadzenie

W polskim systemie prawa za podstawowy sposób regulacji majątkowych stosunków małżeńskich został uznany ustroj wspólności majątkowej. W przypadku braku przesłanek do powstania ustroju przymusowej rozdzielności majątkowej lub zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej, zgodnie z art. 31 § 1 k.r.o., w chwili zawarcia małżeństwa

¹ Autor jest studentem V roku Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

dochodzi do powstania majątku wspólnego, obejmującego przedmioty majątkowe nabyte w czasie trwania ustroju ustawowego przez oboje małżonków lub przez jednego z nich, oraz majątków osobistych².

Małżonkowie są uprawnieni do samodzielnego zarządu i współposiadania rzeczy wchodzących w skład tego majątku w zakresie, w jakim żadne z nich nie narusza praw drugiego małżonka. Ustawowo uregulowany w art. 36 § 1 k.r.o. obowiązek współdziałania w zarządzie majątkiem wspólnym oraz wzajemnego informowania o jego stanie i powstałych zobowiązaniach obciążających składniki majątku, może jednak doznawać uszczerbku w sytuacji, gdy małżeństwo nie funkcjonuje prawidłowo. Brak porozumienia małżonków, trwonienie majątku wspólnego lub prowadzenie działalności gospodarczej obarczonej wysokim stopniem ryzyka przez jednego z małżonków mogą prowadzić do powstania zobowiązań obciążających majątek wspólny i zagrażających interesom drugiego małżonka, a pośrednio również założonej przez nich rodziny.

W takim wypadku pojawia się potrzeba poszukiwania rozwiązań prawnych, które pozwalałyby jednemu z małżonków uniknąć odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte podczas trwania wspólności majątkowej. Jednym z nich jest możliwość zastosowania instytucji sądowego ustanowienia rozdzielności majątkowej, która pod pewnymi warunkami może być wprowadzona również z mocą wsteczną.

2. Ustanowienie rozdzielności majątkowej

Przekształcenie obowiązującego między małżonkami ustroju majątkowego w ustrój rozdzielności majątkowej powoduje powstanie odrębnych majątków każdego z nich. Do składników majątku wspólnego mają zastosowanie odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych (art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1035 k.c.)³. Mając na uwadze bezudziałowy charakter wspólności majątkowej, zobowiązania obciążające jednego z małżonków mogą prowadzić do egzekucji z wszystkich składników majątku wspólnego, jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego małżonka (art. 41 § 1 k.r.o.). W ten sposób składniki majątkowe przypadające z majątku wspólnego na małżonka dłużnika nie będą, co do zasady, wolne od egzekucji wierzyciela, co wynika *a contrario* z art. 42 k.r.o. Instytucja ustanowienia rozdzielności majątkowej może jednak spowodować, pod pewnymi warunkami, ograniczenie egzekucji wierzyciela lub nawet ją uniemożliwić w przypadku, gdy zobowiązania zostały zaciągnięte po dniu ustanowienia rozdzielności majątkowej. Innymi słowy, jeżeli podział majątku wspólnego nastąpił przed dniem dokonania przez jednego z małżonków czynności prawnej z wierzycielem, sąd w określonych w ustawie wypadkach nie będzie mógł nadać klauzuli wykonalności przeciwko małżonków dłużnika, który nabył składniki majątku wspólnego w wyniku podziału po ustaniu wspólności majątkowej. Tym samym małżonkowie, których majątek wspólny jest zagrożony zajęciem przez wierzyciela, będą zainteresowani jak najwcześniejszym oznaczeniem daty ustanowienia rozdzielności majątkowej.

² Dz.U. 2015 poz. 2082.

³ Dz.U. 2016 poz. 380.

Każdy z małżonków może również, według art. 52 § 1 k.r.o., z ważnych powodów żądać ustanowienia rozdzielności majątkowej na drodze postępowania sądowego. Zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu, do wystąpienia z niniejszym żądaniem nie jest wymagana zgoda drugiego z małżonków. Uznając powództwo za zasadne, sąd wydaje wyrok ustanawiający rozdzielność majątkową między małżonkami z dniem oznaczonym w wyroku. Co do zasady będzie to najwcześniej dzień wniesienia pozwu⁴. Jednakże, na podstawie art. 52 § 2 k.r.o., sąd w wyjątkowych wypadkach może ustanowić między małżonkami ustrój rozdzielności majątkowej z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa. Taka możliwość może być szczególnie atrakcyjna dla osób pozostających w długotrwałej separacji faktycznej lub pragnących uchronić partnera przed konsekwencjami zaciągniętych zobowiązań. Zniesienie wspólności majątkowej wyrokiem sądu jest skuteczne, na podstawie art. 435 § 1 k.p.c. w zw. z art. 452 k.p.c., również wobec osób trzecich⁵. Nie jest zatem możliwe, po ustanowieniu rozdzielności majątkowej na mocy wyroku sądu, nadanie klauzuli wykonalności skierowanej przeciwko małżonkowi dłużnika. Nawet jeżeli zobowiązania finansowe zostały zaciągnięte za zgodą drugiego małżonka, według art. 41 § 1 k.r.o. egzekucja wierzytelności będzie w takim wypadku ograniczona jedynie do majątku osobistego dłużnika oraz składników majątkowych majątku wspólnego, które weszły do niego przed dniem oznaczonym w wyroku. Zgodnie z *ratio legis* przyjętym w uzasadnieniu rządowego projektu nowelizacji kodeksu prawa rodzinnego i opiekuńczego z dnia z dnia 17 czerwca 2004 r., art. 52 § 2 k.r.o. stanowi „względ na niedostatek świadomości prawnej konsekwencji pozostawania we wspólności”⁶. Należy mieć jednak na uwadze, że powództwo o ustanowienie rozdzielności majątkowej z dniem wcześniejszym niż dzień jego wytoczenia ma nie ma charakteru samodzielnego względem art. 52 § 1 k.r.o., może zostać uwzględnione przez sąd jedynie wtedy, gdy zostaną spełnione wszystkie przesłanki zarówno podstawowej jak i subsydiarnej formy tej instytucji prawnej⁷.

3. Aspekty proceduralne powództwa z art. 52 k.r.o.

Legitymację czynną do wystąpienia z żądaniem o ustanowienie rozdzielności majątkowej posiada każdy z małżonków oraz wierzyciel, jeżeli uprawdopodobni, że jego wierzytelność stwierdzona tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego. Powództwo może wnieść również prokurator, zgodnie z art. 55 k.p.c., ale jedynie na rzecz konkretnie wskazanego małżonka, gdyż nie jest to jego samodzielne uprawnienie⁸.

⁴ E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie Ustroje Majątkowe*, Warszawa 2010, s. 103.

⁵ Dz.U. 2014 poz. 101.

⁶ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 17.06.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Sejm RP IV Kadencji, druk nr 1566, Warszawa 23.04.2003 r., [http://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruk/1566/\\$file/1566.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruk/1566/$file/1566.pdf), 20.03.2016.

⁷ Uchwała SN z dnia 30.05.1996 r., sygn. III CZP 54/96, Legalis nr 30021.

⁸ *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, s. 286.

Warto zauważyć, że art. 52 § 1 k.r.o. nie uzależnia dopuszczalności wytoczenia niniejszego powództwa od problematyki winy małżonka. Zgodnie z orzecnictwem Sądu Najwyższego małżonek wyłącznie winny separacji faktycznej może również żądać ustanowienia rozdzielności majątkowej⁹. Jego powództwo mogłoby zostać oddalone jedynie w sytuacji, gdy wzgląd na dobro rodziny i pozwanego małżonka przesądza o naruszeniu przez powództwo zasad współżycia społecznego z art. 5 k.c.

Aktualne brzmienie przepisu zostało wprowadzone ustawą nowelizującą z dnia 17 czerwca 2004 r., która uchyliła poprzednio obowiązującą możliwość żądania zniesienia wspólności majątkowej¹⁰. Zmiana ta nie miała charakteru pozornego, ponieważ zgodnie ze stanem prawnym sprzed nowelizacji instytucja art. 52 k.r.o. obejmowała swym zakresem jedynie ustroj wspólności majątkowej wynikający z ustawy lub umowy. W nowym brzmieniu przepis dopuszcza ustanowienie rozdzielności majątkowej w miejsce każdego innego przyjętego przez małżonków ustroju, powstałego zarówno z mocy ustawy, jak i zawartej przez nich umowy, w tym również umownego ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków.

Według treści przepisu nie będzie dopuszczalne żądanie zastosowania art. 52 k.r.o. w sytuacji, jeżeli między małżonkami została już ustanowiona umowna rozdzielność majątkowa. Celem powództwa z art. 52 k.r.o. jest zmiana istniejącego stanu prawnego poprzez zastąpienie obowiązującego między małżonkami ustroju majątkowego rozdzielnością majątkową, zatem wyrok sądu orzekającego w sprawie ma charakter konstytutywny. Mając na uwadze fakt, że art. 52 § 2 zd. 2 k.r.o. nie tworzy samodzielnej podstawy roszczenia, małżonkowie, którzy zawarli umowę rozdzielności majątkowej nie posiadają legitymacji prawnej do wystąpienia z powództwem przewidzianym w art. 52 § 1 k.r.o. wraz z żądaniem oznaczenia daty wstecznej¹¹.

Zgodnie z art. 17 pkt. 4 k.p.c., niezależnie od wartości przedmiotu sporu, sprawy z zakresu ustanowienia rozdzielności majątkowej między małżonkami należą do właściwości rzeczowej sądów rejonowych. Na podstawie art. 41 k.p.c. będzie to sąd, w którego okręgu małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania, jeżeli choć jedno z nich nadal w tym miejscu zamieszkuje lub przebywa. W sytuacji odmiennej właściwy jest sąd miejsca zamieszkania pozwanego, a gdy nie można go ustalić, należy wytoczyć powództwo przed sąd właściwy miejscowo dla powoda.

4. Powstanie rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną

Na podstawie art. 52 § 2 k.r.o. sąd może elastycznie kształtować zakres czasowy orzeczenia. W sytuacji, gdy okoliczności sprawy będącej przedmiotem kognicji sądu nie uzasadniają orzeczenia rozdzielności z datą wcześniejszą, sąd może orzec o przekształceniu ustroju majątkowego najpóźniej z dniem uprawomocnienia wyroku. Natomiast zgodnie z aktualnym orzeczeniem Sądu Najwyższego nie jest dopuszczalne ustanowienie

⁹ Wyrok SN z dnia 27.01.2000 r., sygn. III CKN 426/98, Legalis nr 56331.

¹⁰ Dz.U. nr 162 poz. 1691.

¹¹ Uchwała SN z dnia 30.05.1996 r., sygn. III CZP 54/96, Legalis nr 30021.

rozdzielności majątkowej z dniem wcześniejszym niż chwila zaistnienia ważnych powodów potwierdzających zasadność powództwa¹².

Chwilę ustanowienia rozdzielności majątkowej sąd orzekający w sprawie zobowiązany jest oznaczyć w sentencji wyroku uwzględniającego powództwo, wskazując konkretny dzień, miesiąc i rok, nawet jeżeli powód sam o to nie wnosił. Jest to bowiem obligatoryjny element wyroku. W wypadku niedopełnienia przez sąd tego obowiązku, zgodnie z poglądem Sądu Najwyższego, strona procesu ma prawo złożyć wnioszek o uzupełnienie wyroku, zgodnie z art. 352 § 1 k.p.c. w ciągu dwóch tygodni od jego ogłoszenia lub od dnia doręczenia¹³. Jeżeli strona nie skorzysta z przysługującego jej uprawnienia, rozdzielność majątkowa zostanie ustanowiona z dniem uzyskania przez wyrok prawomocności. Warto zauważyć, że w ewentualnym postępowaniu odwoławczym strona nie będzie mieć możliwości dowodzenia słuszności nadania wyrokowi mocy *ex tunc*, gdyż nie można wnieść apelacji od nieistniejącego orzeczenia.

Natomiast jeżeli w sentencji wyroku zostanie oznaczona data odmienna od tej, która była wskazana w powództwie, a sąd nie wydał postanowienia o oddaleniu powództwa w zakresie żądania dotyczącego ustanowienia rozdzielności majątkowej z datą wcześniejszą, strona ma prawo kwestionować wyrok w postępowaniu odwoławczym¹⁴. Nie jest to bowiem orzeczenie niezupełne, o którym stanowi art. 351 § 1 k.p.c.

5. Kryteria oceny zasadności powództwa

Podstawowym kryterium oceny, czy powództwo o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami może zostać uwzględnione, jest przesłanka wystąpienia ważnych powodów. Ustawa nie zawiera legalnej definicji tego pojęcia. W literaturze za ważne powody uznaje się wystąpienie w danym małżeństwie okoliczności uniemożliwiających dalsze pozostawanie we wspólności majątkowej bez naruszenia interesów jednego z małżonków i założonej przez niego rodziny oraz prowadzących do sytuacji sprzecznych z zasadami współżycia społecznego¹⁵.

W judykaturze prezentowane były sprzeczne poglądy w zakresie ustalenia charakteru przesłanki ważnych powodów. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 1972 r. ważne powody, w rozumieniu art. 52 § 1 k.r.o., mogą mieć charakter nie tylko majątkowy przejawiający się m.in. w trwonieniu majątku, lecz także niemajątkowy np. w przypadku powstania trwałej niezdolności do wykonywania zarządu majątkiem wspólnym¹⁶. Natomiast w wyroku z dnia 22 listopada 1994 r. Sąd Najwyższy wskazał, iż mogą one występować jedynie w zakresie sfery majątkowej, choć ich podłoże mogą stanowić przyczyny również natury osobistej¹⁷. Do pierwszego stanowiska przychylił się Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 13 stycznia 2000 r., gdzie wyraził

¹² Uchwała SN z dnia 27.03.1972 r., sygn. III CZP 69/70, Legalis nr 16142.

¹³ Wyrok SN z dnia 06.12.1976 r., sygn. III CRN 230/76, OSNC 1977, nr 10 poz. 190.

¹⁴ Postanowienie SN z dnia 03.11.2010 r., sygn. V CZ 78/10, Legalis nr 402671.

¹⁵ L. Stecki, *Ustanie ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej*, Poznań 1968, s. 12.

¹⁶ Wyrok SN z dnia 06.11.1972 r., sygn. III CRN 250/72, OSNC 1973, nr 6 poz 113.

¹⁷ Wyrok SN z dnia 22.11.1994 r., sygn. II CRN 131/94, OSNC 1995, nr 4 poz 69.

pogląd, że separacja faktyczna może być uznana za ważny powód, jeżeli utrudnia bądź uniemożliwia współdziałanie w zarządzie, niezależnie od wystąpienia trwałego i zupełnego rozkładu pożycia¹⁸.

Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw wprowadziła istotne zmiany również w zakresie możliwości ustanowienia rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną. Do momentu wejścia jej w życie, tj. do dnia 19 stycznia 2005 r., art. 52 § 2 nie zawierał żadnych ograniczeń nadania wyrokowi mocy *ex tunc*, za wyjątkiem zaistnienia w dacie zniesienia wspólności ważnych powodów związanych z dobrem rodziny. Pierwotna linia orzecnicza Sądu Najwyższego opierała się więc na założeniu, że należy chronić interesy małżonka poszkodowanego w pełnym wymiarze, równocześnie szeroko interpretując przesłankę ważnych powodów. W zaleceniach kierunkowych, uchwalonych przez pełen skład izby cywilnej Sądu Najwyższego w dniu 9 czerwca 1976 r., wskazano wprost, że intencją ustawodawcy było ograniczenie uprzywilejowanej pozycji wierzycieli, którzy mogli żądać zaspokojenia z całego majątku dłużnika, naruszając tym samym dobro danej rodziny¹⁹. Natomiast w latach dziewięćdziesiątych Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że w wypadku stosowania tej instytucji niezbędna jest daleko posunięta ostrożność, szczególnie w przypadku znoszenia wspólności majątkowej z datą sprzed wytoczenia powództwa²⁰.

Ustawodawca, kierując się wskazaniem judykatury, zmienił w ustawie nowelizującej treść art. 52 § 2 k.r.o. stanowiąc, że powstanie rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną ma charakter szczególny i może być uzasadnione jedynie w wyjątkowych wypadkach. Przepis ten formułuje zatem bardziej rygorystyczne kryteria oceny zasadności powództwa zawierającego niniejsze żądanie, gdyż wymaga aby wskazane w uzasadnieniu ważne powody miały charakter wyjątkowy. Ustawa również nie precyzuje zakresu tego pojęcia, ale wskazuje na przykładową okoliczność uzasadniającą takie rozstrzygnięcie, którą jest długotrwałe życie w rozłączeniu. Pojęcie to należy rozumieć jako występowanie pomiędzy małżonkami separacji faktycznej, jednakże nawet jej zaistnienie nie jest dla sądu obligatoryjne²¹. W ocenie Sądu Najwyższego zastosowanie art. 52 § 2 zd. 2 k.r.o. jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy w wyniku separacji faktycznej w chwili wskazanej jako dzień ustania wspólności zarząd majątkiem wspólnym był niemożliwy²².

Takie orzeczenie może być zatem uzasadnione w sytuacji, gdy jeden z małżonków, który nieracjonalnie gospodaruje swoimi finansami, od lat nie utrzymuje z rodziną żadnego kontaktu i w żaden sposób nie miał wpływu na powstanie i wzrost

¹⁸ Wyrok SN z dnia 13.01.2000 r., sygn. II CKN 1070/98, Prok. i Pr. 2000, Nr 4, poz. 30.

¹⁹ Uchwała SN z dnia 9.06.1976 r., sygn. III CZP 46/75 OSNCP 1976 nr 9, poz.184; por. wyrok SN z dnia 06.04.1972 r., sygn. III CRN 250/72, OSNC 1973, nr 6 poz. 113; wyrok SN z dnia 28.05.1973 r., sygn. III CZP 26/73, OSNC 1974, nr 4 poz. 65.

²⁰ Wyrok SN z dnia 03.02.1995 r., sygn. II CRN 162/94, OSNC 1995, nr 6 poz.100; wyrok SN z dnia 24.01.1996 r., sygn. II CRN 138/95, nieopubl.

²¹ E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie...*, s. 104.

²² Wyrok SN z dnia 11.12.2008 r., sygn. II CSK 371/08, OSNC 2009, nr 12, poz. 171.

majątku wspólnego²³. Żądanie orzeczenia rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną może być uwzględnione również w wypadku wystąpienia innych okoliczności. W każdym jednak wypadku sąd jest zobowiązany do dokonania oceny zasadności powództwa mając na uwadze całokształt stanu faktycznego będącego podstawą wniesionego pozwu²⁴.

6. Ochrona interesów osób trzecich

Wyrok sądu ustanawiający rozdzielność majątkową z mocą wsteczną może mieć istotny wpływ na interesy osób trzecich, zwłaszcza wierzycieli danego małżonka. Ograniczenie możliwości prowadzenia egzekucji, po zastosowaniu art. 52 k.r.o., dotyczy przede wszystkim udziału w majątku wspólnym, jaki przypada na rzecz małżonka dłużnika. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 stycznia 1996 r. zwrócił uwagę na powtarzający się problem rozmyślnego wykorzystywania tej instytucji przez działających w porozumieniu małżonków w celu ukrycia części majątku przed wierzycielem²⁵. Niewątpliwie takie fikcyjne procesy o ustanowienie rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną naruszają pewność obrotu gospodarczego, gdyż wierzyciel nigdy nie będzie zdolny określić, jakim majątkiem realnie dysponuje np. potencjalny kredytobiorca pozostający w małżeństwie. Kwestia ta wydaje się szczególnie istotna w świetle stanowiska Sądu Najwyższego, zgodnie z którym nie jest możliwe zastosowanie przez wierzyciela instytucji skargi pauliańskiej (art. 527 k.c.) w przypadku uznania przez dłużnika powództwa o ustanowienie rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną oraz dokonania przez małżonków zgodnego podziału majątku wspólnego²⁶.

W poprzednim stanie prawnym widoczna była praktyka wykorzystywania przez małżonków instytucji art. 52 k.r.o. do ograniczenia negatywnych konsekwencji konieczności spłaty długów zaciągniętych w związku z prowadzoną przez współmałżonka działalnością gospodarczą²⁷. W latach dziewięćdziesiątych utrwaliła się jednak linia orzecznicza Sądu Najwyższego, zgodnie z którą niepowodzenia gospodarcze skutkujące naruszeniem interesów małżonka dłużnika nie mogą stanowić ważnych powodów zniesienia wspólności majątkowej z mocą wsteczną, tym bardziej jeśli rodzina korzystała z osiągniętych z niej dochodów²⁸. Ponadto sąd zobowiązany jest również wziąć pod uwagę z urzędu konieczność ochrony praw majątkowych osób trzecich, szczególnie w przypadku zobowiązań, na które małżonek dłużnika wyraził zgodę w rozumieniu art. 41 § 1 k.r.o.²⁹

²³ *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy...*, s. 286.

²⁴ E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie...*, s. 104.

²⁵ Wyrok SN z dnia 24.01.1996 r., sygn. II CRN 138/95, Legalis nr 29709.

²⁶ Wyrok SN z dnia 19.10.1995 r., sygn. III CRN 40/95, OSN 1996, Nr 3, poz. 43 z glosą krytyczną M. Pyziak-Szafnickiej, OSP 1996, Nr 11, poz. 211.

²⁷ *Małżeńskie Prawo Majątkowe. Komentarz*, red. B. Bieniek, Warszawa 2014, s. 222.

²⁸ Wyrok SN z dnia 23.07.1997 r., sygn. II CRN 105/97, Prok. i Pr. 1998, nr 1, s. 29; wyrok z dnia 03.09.1997 r., sygn. I CRN 105/96, Prok. i Pr. 1998, Nr 2, s. 33.

²⁹ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 195.

Warto również zwrócić uwagę, że ustanowienie rozdzielności majątkowej z mocą wsteczną może naruszać również interesy pozwanego małżonka. Tytułem przykładu można wskazać sytuację, w której podczas trwania wspólności majątkowej na rzecz jednego z małżonków dokonywana jest darowizna z zastrzeżeniem wejścia do majątku wspólnego, zgodnie z art. 33 ust. 2 k.r.o., a po pewnym czasie sąd orzeka o ustanowieniu rozdzielności majątkowej z datą poprzedzającą chwilę dokonania darowizny. W konsekwencji orzeczenia ustroj rozdzielności majątkowej obowiązuje między małżonkami od dnia, który został oznaczony w wyroku³⁰ (art 52 § 2 k.r.o. w zw. z art. 54 k.r.o.). Naczelny Sąd Administracyjny również wyraził pogląd, że „orzeczenie znoszące wspólność majątkową pomiędzy małżonkami obejmuje swoim zakresem okres co najmniej od daty w nim wskazanej do daty wydania orzeczenia, i w tym czasie stan prawny, tym wyrokiem ustanowiony, nie mógł ulec zmianie”³¹. W tym okresie pomiędzy małżonkami istnieje rozdzielność majątkowa, a zatem żadne z nich nie może nabywać nieruchomości na zasadzie wspólności majątkowej. Należy zwrócić uwagę, iż w orzecznictwie Sądu Najwyższego został wyrażony jednoznacznie pogląd, że w przypadku zawarcia umowy darowizny z jednym ze współmałżonków z jednoczesnym zastrzeżeniem o wejściu przedmiotu darowizny do majątku wspólnego, drugi małżonek nie staje się stroną umowy³². Przynależność po jego stronie ma podstawę wyłącznie w obowiązującym małżonków ustroju wspólności majątkowej i woli wyrażonej przez darczyńcę. W ten sposób małżonek, który nie był stroną darowizny, mógłby zostać pozbawiony ekspektywy udziału w przedmiocie darowizny, jeżeli darczyńca udowodniłby, zgodnie z art. 65 § 1 k.c., że miał wolę obdarowania jedynie jednego z małżonków w przypadku zniesienia ich wspólności majątkowej. Podobnie wierzyciel tego małżonka utraciłby w ten sposób istotny składnik majątkowy dłużnika, którego nie mogło by objąć potencjalne postępowania egzekucyjne.

Należy jednak zauważyć, że problematyka ta straciła na znaczeniu od momentu wejścia w życie nowelizacji art. 52 k.r.o. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2008 r. „ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej między małżonkami, którzy pozostawali we wspólności ustawowej lub umownej, z datą wcześniejszą niż dzień wytoczenia powództwa jest dopuszczalne w zasadzie tylko wtedy, gdy z powodu separacji faktycznej (życia w rozłączeniu) niemożliwe było już w tej dacie ich współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym”³³. W obecnym stanie prawnym treść art. 52 § 2 k.r.o. jest zatem interpretowana jako przepis o charakterze szczególnym, który powinien być wykładany w sposób ścisły.

Dodatkowo jednym z mechanizmów procesowych gwarantujących ochronę praw majątkowych osób trzecich jest również przepis art. 431 k.p.c. w zw. z art. 452 k.p.c. W sprawach dotyczących m.in. ustanowienia rozdzielności majątkowej sąd nie może oprzeć rozstrzygnięcia jedynie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych. Sąd ma zatem obowiązek przeprowadzić w każdym przypadku postępowanie

³⁰ Por. uchwała SN z dnia 27 marca 1972 r., sygn. III CZP 69/70, Legalis nr 16142.

³¹ Wyrok NSA z dnia 9 czerwca 2009 r., sygn. II FSK 868/05, Legalis nr 229773.

³² Uchwała SN z dnia 7 kwietnia 1975 r., sygn. III CZP 12/75, Legalis nr 18684.

³³ Wyrok SN z dnia 11 grudnia 2008 r., sygn. II CSK 371/08, OSNC 2009, nr 12, poz. 171.

dowodowe lub, w przypadku uznania powództwa, poddać analizie przyczyny podjęcia takiej decyzji przez pozwanego.

7. Podsumowanie

Pierwotny kształt przepisów kodeksu prawa rodzinnego i opiekuńczego został opracowany w epoce realnego socjalizmu, w której stosunki gospodarcze pomiędzy obywatelami występowały w bardzo ograniczonym zakresie. Biorąc pod uwagę fakt, że majątek wspólny służył wówczas do zaspakajania podstawowych potrzeb, jego ochrona była wówczas niezbędna dla zapewnienia dalszego bytu pozostałym członkom rodziny dłużnika³⁴. Zmiana ustroju politycznego oraz wprowadzenie systemu gospodarki rynkowej, opartej na przepływie wartości finansowych oraz swobodzie działalności gospodarczej obywateli, stały się przyczyną konieczności wprowadzenia ochrony zarówno rodziny zaciągającej zobowiązanie, jak i interesów osób trzecich na poziomie zarówno ustawowym oraz w dokonywanej w orzecznictwie wykładni przepisów.

Instytucja przewidziana w art. 52 § 1 i § 2 k.r.o. jest w dalszym ciągu niezbędna dla ochrony małżonka dłużnika w sytuacjach, które są rażąco sprzeczne z dobrem rodziny, zwłaszcza w przypadku długotrwałej separacji faktycznej. W aktualnym modelu gospodarki wolnorynkowej sądy orzekające w sprawie ustanowienia rozdzielności majątkowej obowiązane są za każdym razem indywidualnie rozstrzygać pomiędzy takimi wartościami jak dobro rodziny, pewność obrotu gospodarczego i ochrona interesów osób trzecich. Pomimo nowelizacji art. 52 § 2 k.r.o. nie można również wykluczyć sytuacji, w której podstawy opartego na nim powództwa nie będą prawdziwe, celem uniknięcia lub utrudnienia egzekucji obciążających rodzinę wierzytelności. Takie powództwa mogą być szczególnie widoczne w dobie osłabionej koniunktury gospodarczej, a problematyka właściwego uregulowania niniejszej instytucji prawnej pozostaje nadal aktualna.

* * *

Division of Marital Property with Retroactive Effect – Between the Family Welfare and Violation of the Third Party’s Business

The article describes a division of marital property by judicial decree. The aim of this article is to present the method of dividing property, which is regulated in the Polish Code of Family Law in article 52, and its impact on the legal situation of spouses. If one of spouses is a delinquent debtor, a creditor could enforce its financial rights in execution procedure against both of the spouses and seizure their community property. In case of long-lasting separation between the spouses the judge may establish the division of marital property with retroactive effect. In this way an equitable interest of the spouse of the debtor can be protected against

³⁴ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 17.06.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Sejm RP IV Kadencji, druk nr 1566, Warszawa 23.04.2003 r., [http://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruk/1566/\\$file/1566.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruk/1566/$file/1566.pdf), 20.03.2016.

the debt execution. The judge is obliged to take into account the need of protection of third party's businesses which might be in this way violated. However, according to the Polish Supreme Court a division of marital property with retroactive effect should be imposed only when is it necessary to achieve the purpose of the intervention.

Key words: division, marital property, liabilities, community property